

УДК 141.319.8

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v054.2025.4>*Н. А. Дресвяннікова*ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-8824-4318>

аспірантка кафедри філософії

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ УЯВИ НА ПРАВОЗАХИСТ

Постановка проблеми. У статті розглядається проблема методології дослідження феномену уяви в контексті захисту прав людини в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Останні дослідження в галузі філософії, зокрема в філософській антропології, соціальній філософії, філософії культури акцентують увагу на важливості уяви як інструменту для формування спільних цінностей, філософського світогляду і реалізації ідей толерантного ставлення до Іншого. Феномен уяви розглядався в роботах низки відомих західних філософів (Р. Декарт, Д. Віко, В. Шеллінг, І. Кант, Я. Голосовкер, Е. Гуссерль, Ж.-П. Сартр, Е. Кассіер, Е. Кінд, С. МакКленнен та ін.). Проблематика уяви в контексті правозахисту практично не розглядалася і це актуалізує дане дослідження.

Для подальшого дослідження уяви плідними могли б бути компаративістський і герменевтичний підходи – при аналізі текстів авторів, які розглядали проблему уяви і її впливу на реальний правозахист. Підхід гуманістичного психоаналізу Е. Фромма щодо біофільної і некрофільної орієнтацій людини дозволяє осмислити конструктивні і деструктивні прояви уяви, які або актуалізують, або руйнують права людини.

Метаантропологія Н.В. Хамітова дозволяє проаналізувати трансформації уяви в буденному, граничному й метаграничному бутті людини, а методологічна стратегія соціальної метаантропології С.А. Крилової дає можливість досягнути ці явища на рівні суспільства. Методологія метаантропологічного потенціалізму, яка спільно розвивається С.І. Пірожковим і Н.В. Хамітовим відкриває можливості подолання деструктивних проявів уяви, в яких Інший сприймається як «Воно», а не як «Ти» через 1) осмислення наявного стану типових для суспільства паттернів уяви і потенціалу для їх гуманістичного розвитку, 2) вироблення ідеального проєкту впливу конструктивної уяви на правозахист і 3) розробку стратегій побудови ідеального проєкту.

Мета статті – оцінка різних методологічних стратегій дослідження феномену уяви з погляду виявлення їх можливостей для реального, а не формального захисту прав людей в залежності від їх потреб.

Гіпотеза: За допомогою низки методологічних підходів, зокрема компаративістського, герменевтичного, історико-філософського, стратегій метаантропології, соціальної метаантропології, метаантропологічного потенціалізму, уява може мати практичне застосування у соціальному бутті людини – стати реальним інструментом захисту прав людини.

На перший погляд, уява як феномен уявляється ненауковим інструментом, адже виміряти і довести, наприклад, математично, що уява може бути і філософським методом з точки зору науки і наукових досліджень не представляється можливим. Але враховуючи, що філософські теорії повинні розглядати лише можливе поряд з дійсним, і враховуючи, що ми не можемо безпосередньо сприймати можливості, уява, здається, є невід'ємною частиною теоретичного розвитку та обґрунтування. Можливо, з цієї причини багато філософів, які обговорюють принцип уяви, вважають, що уява може бути лише помилковою або *prima facie* керівництвом до уяви [11].

Філософи також здавна покладалися на уяву у своїх теоретичних міркуваннях з інших питань – тобто уява сама по собі відігравала важливу методологічну роль для філософів. Наприклад, Р. Декарт вважав уяву за своєю природою як засадничо уявною: «..якщо я хочу думати про чилиагон, хоча я розумію, що це фігура, яка складається з тисячі сторін так само, як я розумію, що трикутник – це тристороння фігура, я не уявляю собі тисячу сторін і не бачу їх так, ніби вони присутні переді мною ... Але припустімо, що я маю справу з п'ятикутником: Я, звичайно, можу зрозуміти фігуру п'ятикутника, так само як і фігуру чилиагона, без допомоги уяви; але я також можу уявити п'ятикутник, звернувши погляд розуму на його п'ять сторін і площу, що міститься всередині них. І при цьому я цілком ясно помічаю, що уява вимагає особливих зусиль розуму, які не потрібні для розуміння». Ми можемо розуміти «зусилля розуму» як ментальний образ, що, виринаючи з нашої уяви, стає частиною нашої реальності [12, с. 50–51].

Далі ми пропонуємо кілька підходів до методології дослідження уяви в контексті правозахисту.

Передусім ми звертаємось до історико-філософського методу в частині визначення особливос-

тей формування та розвитку впливу уяви на правозахист, герменевтичного, що дозволяє створити нові уявлення через дослідження текстів, а також підходу компаративістики, який відкриває можливість коректно порівнювати онтологічно й екзистенціально співставні феномени і виміри. Вказані методи ми реалізуємо в контексті гуманістичного підходу, яка спрямовує на дослідження впливу уяви з точки зору людини як мети і суб'єкта не лише виконання і захисту прав людини, а й оновлення і творення відповідно вимог часу.

Щоб обґрунтувати гіпотезу про вплив уяви на правозахист та суспільні відносини в цілому, ми звернемось до дослідників міфу, підсвітимо досягнення психоаналітиків та філософів права, досліджуючи вплив людської уяви на фундаментальні суспільні зміни, в тому числі і на правозахист і творення реальності.

Для цього ми можемо звернутись до дослідників міфу – Дж. Кемпбела, який в своїй фундаментальній роботі «Тисячолікий герой» визначає міф як «...спонтанний витвір людської уяви..», який є всюди і завжди, в будь-якій культурі присутній незмінно і існування міфу досі можливе саме через психологічні підстави мови, релігії, мистецтва. Сучасний психоаналіз пояснює актуальність, присутність міфу в житті людини через наявність у кожної людини «приватного і незбагнено могутнього пантеону снів» [2, с. 12].

Дж. Кемпбел через міф доводить руйнівний характер узурпації влади, що реалізує волю до влади як людина граничного буття в термінах філософської антропології Н. Хамітова, обертаючи суспільно значущі події на свою користь. Іншими словами – порушуючи права інших людей через маніпуляції і примус, посилюючи власне відчуття відчуженості і створюючи небезпечний прецедент для інших, людина реалізує волю до влади [2, с. 21].

Уява тут є не лише феноменом, що допомагає досягнути нематеріальні сутності життя людини, а й інструментом дослідження психіки людини через концепцію відчуження і його подолання.

Тезу про важливість психоаналізу для осмислення «соціального характеру» як поєднання внутрішнього світу окремої людини з соціальною структурою суспільства пропонує Е. Фромм [7, с. 130]. Філософ вводить поняття «гуманістичного психоаналізу», який зорієнтований на конструктивному розвитку особистості. На цій основі Е. Фромм аналізує концепт «відчуження», досліджуючи взаємодію особистості і суспільства, пропонує типологію соціальних типів особистості в історичній динаміці та через становлення вже згаданого «соціального характеру» визначає спосіб адаптації людини до соціуму.

В контексті впливу уяви на правозахист метод гуманістичного психоаналізу може бути корис-

ним через осмислення базових потреб людини та біофільної орієнтації людини, що долає відчуження, і непрофільної, що його підсилює.

У фундаментальній праці «Анатомія людської деструктивності» Е. Фромм [14] зосереджується на гуманістичному психоаналізі в контексті пояснення людської агресивності та деструктивності як результату відчуження, яке людина може подолати лише на шляху набуття і реалізації біофільної орієнтації. І тут ми можемо звернутись до філософської антропології як метаантропології Н. Хамітова та соціальної метаантропології С. Крилової в сукупності з іншими методами дослідження, які пропонують «ліки від відчуження».

Метаантропологію в сучасній філософії розвинув український філософ Н. Хамітов [9]. Дана методологія пояснює як може відбуватися гуманістичний розвиток людини в координатах буденного, граничного і метаграничного вимірів буття людини. Буденне буття людини спричинюється волею до самозбереження й продовження роду, граничне буття – волею до влади й волею до пізнання і творчості, метаграничне формується волею до любові, свободи й співтворчості [9, с. 32]. Цим вимірам буття людини відповідають буденний, особистісний і філософський типи світогляду [9, с. 41–45], а саме:

Буденний світогляд можна охарактеризувати відсутністю прагнення до творчості і саморозвитку, як спосіб проживання, заснований на соціальних стереотипах і т. зв. «здоровому глузді» та відсутністю критичного мислення і досвіду рефлексії, саморефлексії. Ідеї і цінності у такому середовищі не продукуються індивідами, а приходять з сфери релігії та політичних установок, а власний досвід не є цінним. Як ми бачимо, людська уява не проявляється в комунікації між членами такого середовища і не є спонукальною для розвитку особистості: «Буденний світогляд відображає буденне життя людини з його несамостійністю, некритичністю, нетворчим характером. Людина з буденним світоглядом абсолютно залежить від пануючих ідеологічних установок і цінностей» [9, с. 41–42].

На противагу буденному світогляду, «Особистісний світогляд означає постійне самопізнання, погляд всередину себе, пильну увагу до динаміки розвитку внутрішнього світу. Тому людина з особистісним світоглядом усі події зовнішнього світу виносить на суд власного розуму і переживання» [9, с. 43–44], що може означати використання уяви для рефлексій, творення ідей та сенсів. Важливою частиною життя такої людини є пошук сенсів, свободи вибору і свободи досягнення обраного. Можна сказати, що тут зароджується гуманізм, адже свобода стає ключовою цінністю людей особистісного світогляду, а отже цінність свободи

усвідомлюється не лише як власна свобода, а як і можливість для Іншого. Водночас, така людина не завжди може об'єднати власний досвід та внутрішній світ в цілісну картину світосприйняття, і тому особистісний світогляд дає начало для філософського світогляду.

Саме завдяки філософському світогляду людина може розгорнути цілісну картину світобудови, він характеризується творчим характером, критичністю і самостійністю. Можна припустити, що уява є рушієм і основним інструментом філософського світогляду: «Філософський світогляд є складна й безупинна робота духу, що переборює власну обмеженість» [9, с. 45].

Метаантропологія дає загальнотеоретичну модель й обґрунтовує суспільну необхідність збільшення кількості людей з філософським світоглядом. Це створює умови для організації життя людей в метаграничному вимірі буття, де панує воля до свободи, любові й співтворчості, де неможливі маніпуляції, а права людини є природними, а не штучними [8, с. 36–39]. В контексті нашої проблематики метаантропологія дозволяє розкрити концепт уяви і правозахисту в координатах буденного, граничного і метаграничного вимірів буття людини, їх вольових характеристик і відповідних їм типів світогляду. Метаантропологія як методологічна стратегія дозволяє зрозуміти як зміна пріоритетів волі впливає на зміст уяви і ставлення до Іншого, що впливає на дії по відношенню до нього.

Отже, вважаємо, що методологія метаантропології є фундаментальною для дослідження, осмислення й аргументації феномену уяви в контексті правозахисту.

Важливою для нашого дослідження є й методологія метаантропологічного потенціалізму, яка була розроблена Н. Хамітовим у співавторстві з С. Пирожковим. Дана методологія дозволяє використовувати принципи метаантропології для формування стратегій розвитку особистостей і соціальних систем, зокрема для осмислення стратегій становлення сильної й гуманістичної цивілізаційної суб'єктності України [5, с. 30–45].

«Метаантропологічний потенціалізм постає як методологія розвитку життєвого потенціалу і посилення суб'єктності особистості, нації, людства від буденних до вищих граничних та метаграничних проявів» [4, с. 50]. Тут мається на увазі розкриття людського потенціалу до рівня суб'єктності, де потенціал складає сукупність тілесних, духовних, душевних можливостей, а суб'єктність – їх актуалізацію. Повертаючись до людських можливостей, можемо актуалізувати значення уяви для душевного і духовного, насамперед, розвитку людини і суспільства.

Уява є інструментом зміни способу життя людини та її цінностей, а метаантропологічний

потенціалізм відкриває такі можливості для змін через усвідомлення таких категорій як «наявне» і «можливе», де гуманістичне суспільство постає можливим завдяки продуктивній уяві.

Методологічно плідним для дослідження прав людини є підхід соціальної антропології української дослідниці С. Крилової, яка використовує триаду буденного, граничного та метаграничного буття людини метаантропології для досягнення людини в контексті суспільства [3, с. 112–121].

С. Крилова розглядає суспільство в буденному бутті як таке, що зосереджене на самозбереженні і продовженні роду. Причому, у колективному позасвідомому самозбереженні домінує над збереженням роду. В таких суспільствах часто люди виживають без можливості розвитку і удосконалення.

Суспільство в граничному бутті хоча і прагне до пізнання і творчості, культурного розвитку, але мотивоване волею до влади і панування, створюючи виграшні стратегії взаємовідносин, заснованих на маніпуляціях і страхах.

І, нарешті, суспільство метаграничного буття, що обирає стратегії взаємовідносин, заснованих на партнерстві та толерантності, гуманізмі актуалізуючи духовно-практичний потенціал членів суспільств, що дає «...новий онтологічний рівень еволюціонування...» такого суспільства [3, с. 115].

Поруч з рятівним феноменом любові Е. Фромма, що долає відчуження людини, С. Крилова розкриває феномен краси в соціальному бутті, що в запропонованій тріаді є рішенням протидії відчуженню і є основою побудови суспільства, в якому права людини органічно забезпечені виграшними гуманістичними стратегіями взаємодії членів суспільства. У метаграничному бутті створюється цілісність, породжена поєднанням персоналізму і гуманізму, а «...краса як соціальна цінність виявляється через цінності толерантності і любові» [3, с. 117].

Отже, використовуючи методологію соціальної метаантропології, ми мусимо прагнути метаграничного буття для суспільства, де всі члени мають рівні умови для самореалізації і співтворчості через феномен краси стосунків і вчинків, що виражається у соціальному партнерстві як взаємодії людей, що реалізують цілі у творчій співпраці і призводить до розвитку суспільства та створює «...реальне громадянське суспільство як вищий прояв солідаризації людей та захищеності у своїх правах...» [3, с. 414].

Спробуємо поглибити розуміння того, як саме пов'язані в контексті дослідження уяви, що впливає на правозахист, метаантропологія Н. Хамітова та гуманістичний психоаналіз Е. Фромма.

Е. Фромм пропонує концепцію психоаналізу, засновану на відчутті відчуження людини через відчуття втрати зв'язків з Іншими та світом

в цілому. Подолання такої відчуженості можливо, на думку Е. Фромма, завдяки любові як фундаменту для спів-творчості, солідарності з Іншими та самореалізації, що є елементами метаграничного буття і формує філософський світогляд людини. В свою чергу, розвиток творчості та самореалізація неможлива без використання уяви як інструменту творення образів і реальності, яка, в свою чергу, створює нову реальність, де стратегія правозахисту і гуманізму є більш вигідною. В іншому випадку відчуженість може призвести до відчуття самотності та агресії і штучних форм об'єднань людей не на підставі спільних цінностей, а як втеча від самотності, результатом чого є конформістська позиція, що призводить до втрати волі і суб'єктної позиції. В таких умовах ми можемо говорити про буденне, а в деяких випадках – граничне буття людини, що не дає відчуття внутрішнього задоволення, подолання відчуженості і може призвести до деструктивних форм взаємодії людини зі світом, соціумом [14].

Використання уяви в контексті правозахисту, на думку С. Рістовської, спричинило «образний поворот», який має величезні наслідки у багатьох практиках, пов'язаних із трактування, застосуванням норм захисту прав людини. «Образи більше не є просто ілюстрацією збоку або просто засобом адвокації; вони стали важливим доказовим інструментом і способом передачі інформації на власних умовах» [16].

Розглядаючи вплив уяви на правозахист, важливою концепцією в дослідженні є права людини.

Ідея «прав людини» має у собі протиріччя: з однієї сторони – про досягнення: права людини визнані і задекларовані, юридично забезпечені та ґрунтуються на ідеї людської гідності. З іншої сторони права людини – є практикою, що розслідує порушення відповідно до стандартизованих методологій, щоб закон був об'єктивним. Права людини є «захистом від відчуття втрати людської гідності» [17].

За визначенням відомого юриста і філософа Г. Кельзена, визначає дуалістичну природу права як такого: позитивне право, створене людьми поєднується з т.зв. ідеальним, природним правом, яке ми можемо назвати справедливістю [1, с. 428–429].

Ця категорія є наслідком образного мислення, або за визначенням Р. Декарта – «зусиллям розуму». Схожі твердження можемо знайти в спільній роботі науковців, оформленій в колективній монографії «Сучасні механізми захисту прав людини»: «принципи справедливості та необхідності насамперед мають бути покладені в основу дослідження державно-правових явищ» [6, с. 8]. Образне мислення, хоч і не завжди належним чином усвідомлене, є основою правозахисної практики.

Яскравим прикладом є досвід проживання криз, війни та катаклізмів, де звичайний етичний консенсус зруйнований. І уява про краще життя може стати ресурсом, мотивацією для солідаризації та мобілізації. Уява нам дає образ про те, в якому суспільстві ми хочемо жити. І цей образ майбутнього є цінністю, заради якої люди йдуть на добровільні жертви у війні: добровольці, волонтери, правозахисники, активісти – це люди, для яких цінність образу майбутнього їх країни є найголовнішою.

Ця теза підтверджується дослідженнями Л. Ханта: «для того, щоб права людини стали самоочевидними, звичайні люди повинні були мати нове розуміння, яке походило від нових видів почуттів» [15, с. 34]. І це нас знову повертає до філософської метаантропології Н. Хамітова, що пропонує ліки від відчуження людини через «зусилля розуму» і почуття любові та краси.

Але яким чином ця цінність бажаного майбутнього з'явилась у людини? Переживання досвіду війни дали можливість усвідомити або переусвідомити попередній, довоєнний досвід і поточні обставини. Усвідомити, в якій точці я знаходжусь зараз, в якій точці я була до війни і в якій точці я хочу бути. І уява в створенні образів відіграє ключову роль там, де немає досвіду або рефлексії досвіду.

З точки зору уяви як інструменту правозахисту, нам цікава частина прав людини, що пов'язана з охороною прав людини (дії, спрямовані на запобігання порушення прав людини, тоді як власне захист прав людини в вузькому значенні застосовується вже після порушення прав людини). Юридична наука визначає непрямий спосіб охорони прав як спосіб, що реалізовується власне не стільки професійними суб'єктами реалізації права (офіційно визнаними, наприклад, державою чи міжнародними інституціями як такі, що мають повноваження захищати права людини і представляти насамперед людну, громаду, державу в відновленні порушеного права), скільки організаційно-правовими заходами, які позитивно впливають на запобігання порушенню прав. Наприклад, правове виховання, підвищення рівня правової культури, що здійснюється як професійними юристами, так і непрофесійними юристами (правозахисниками у широкому розумінні).

Так само ефективність цих заходів філософами права пов'язується насамперед з «сукупністю обставин, за яких людина визнається найвищою цінністю» [10, с. 148–155].

Далі людиноцентристський підхід В. Шафірова підкреслює в характеристиках права (якщо бути більш конкретним – то в нормах права) суб'єктивну сторону правомірної поведінки людини: «право визнає правомірною поведінку неза-

лежно від внутрішнього настрою особистості, не примушує діяти за мотивацією повинності». [10, с. 148–155], тобто внутрішні настрої, цінності, мотиви так само важливі в приписах правомірної поведінки, як і її зовнішні прояви. Тут важлива проактивна позиція самої людини, яка може скористатись своїми правами, розуміючи цінність своїх прав і уявляючи бажане майбутнє через реалізацію цих прав.

Якщо внутрішнього запиту у людини немає, то реалізація такого права відбуватиметься формально, не наближаючи людину до уявленого майбутнього, так само не спричиняючи цінності для суспільства. Прикладом цього може бути участь у мітингах, де людина не реалізує *своє* право, а формально виконує норму закону, яка дозволяє їй брати участь у мітингу з різних причин (організатори оплачують участь, є можливість «прогуляти» роботу, тощо). Звертаючись до Е. Фромма – це прояв конформізму як втеча від відчуженості і намагання подолати самотність, а в термінах філософської метаантропології – патерни діяльності людини буденного буття, де цінності продукуються не людиною, а через релігію чи політику та є нав'язаними. Іншими словами, людина буденного буття робить все правильно, бо це відповідає букві закону, але не реалізує своє право в повній мірі, адже не бере до уваги справедливості і розумності дій, що створюють цінність і для людини конкретно, і для суспільства в цілому.

Людина граничного буття, виконуючи норму закону, що дозволяє брати участь в мітингах, реалізує волю до влади, або намагається подолати відчуження через конформізм. В той час як людина метаграничного буття, беручи участь у мітингу, робить це, уявляючи майбутнє, яке можна змінити і солідаризуючись з іншими людьми, створюючи нові ментальні образи, зусилля розуму, які створюють нову, раніше неіснуючу реальність. Прикладом такого буття може бути не лише солідаризація українців на початку війни та під час Революції гідності 2014 р., а і навіть появу нового «креативного класу» в багатьох суспільствах, боротьбу представників граничного буття, за якою ми зараз спостерігаємо в США (обмеження фінансування університетів, медіа, установ громадського сектору). Креативний клас, що існує на принципах поваги і толерантності, краси стосунків і вчинків, є викликом для т.зв. «глибинної держави», заснованої на чіткій ієрархії та волі до влади: креативний клас формує нову, спільну уяву про реальність для всього суспільства через продукування своєї експертності, видання книжок, винаходів та інших творів (через творчість, співтворчість), доводячи, що горизонтальні взаємовідносини, гуманізм і толерантність є більш вигідні для розвитку суспільства, ніж ієрархічні

взаємовідносини, засновані на волі до влади та страху, водночас не продукуючи анархізм [13].

Висновки. Можна припустити, що гуманістичний підхід до уяви й правозахисту корелюється передусім з двома методологічними стратегіями – гуманістичним психоаналізом Е. Фромма і метаантропологією Н. Хамітова, що розвивається й конкретизується в соціальній метаантропології С. Крилової й метаантропологічному потенціалізмі (С. Пирожков, Н. Хамітов).

Гуманістичний психоаналіз надає можливість побачити в біофільній орієнтації людини конструктивний спосіб впливу уяви на правозахист людини. В координатах методології метаантропології й соціальної метаантропології біофільна постає корелятом метаграничного буття людини і суспільства. Метаграничне буття є тією реальністю, де права людини є непорушені через створення системи взаємодії, заснованої на філософському світогляді й практиці діалогу та співтворчості. Розвиваючись у метаантропологічний потенціалізм, метаантропологія дозволяє не лише дослідити феномени уяви і прав людини, зважаючи на екзистенціальні виміри буття людини – буденний, граничний, метаграничний, а й показати практичні шляхи досягнення метаграничного буття й філософського світогляду.

Без конкретної людини права людини не існують, тоді як уява не лише формує правосвідомість людини, через неї проявляється емпатія і гуманістичний підхід, де людина – найвища цінність. Такий підхід веде до суспільних змін, де співіснування людей модернізується в консолідацію та в солідаризацію, появу креативного класу суспільства. Такої думки дотримується, зокрема, дослідник правозахисту В. Шафіров. Він стверджує, що «Сутність права обумовлена природою людини, її потребою до свободи, самовизначення. Свобода, у свою чергу, виражається у правах і свободах». [10, с. 148–155]. Тобто, людський вимір є ключовим не лише в дослідженні прав людини через уяву, а визначає людину головним суб'єктом творення правозахисту.

Література

1. Кельзен Г. Чисте правознавство: з додатком: Проблеми справедливості / пер. з нім. О. Мокровольського. Київ, 2004. 496 с.
2. Кемпбел Дж. Тисячолікий герой / пер. з англ. О. Мокровольського. Львів : Видавництво Terra Incognita, 2023. 416 с.
3. Крилова С.А. Краса людини в життєвих практиках культури. Досвід соціальної та культурної метаантропології і андрогін-аналізу: монографія. Видання 3-є, перероблене і доповнене. Київ: КНТ, 2022. 563 с.
4. Пирожков С.І., Хамітов Н.В. Цивілізаційна суб'єктність України: від потенцій до нового світогляду і буття людини. К.: Наукова думка, 2020. 256 с.

5. Пирожков С.І., Хамітов Н.В. Цивілізаційний проект України: від амбіцій до реальних можливостей. *Вісник НАН України*, 2016, № 6; с. 30–45.

6. Сучасні механізми захисту прав людини: колективна монографія / М. С. Кельман, А. С. Токарська, Л. В. Ярмол, С. Б. Цебенко, А. О. Дутко. Львів : Галицька видавнича спілка, 2020. 220 с.

7. Фромм Е. Мистецтво любові / пер. з англ. В.Кучменко. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 192 с.

8. Хамітов Н.В. Філософія: Буття. Людина. Світ від метафізики до метаантропології. Курс лекцій. 3-є видання, виправлене і доповнене. Київ : КНТ, 2015. 268 с.

9. Хамітов Н.В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. 5-е видання, виправлене і доповнене. К.: КНТ, 2023.

10. Шафіров В. Людиноцентристський підхід як методологічна основа наукових досліджень у правознавстві. *Право України*. 2014. № 1. С. 148–155.

11. Balcerak J., M. (Forthcoming) "On Imagining, Supposing and Conceiving," in A. Kind and P. Kung (eds.) *Knowledge through Imagination*, Oxford: Oxford University Press.

12. Descartes R. (1641/1986) *Meditations on First Philosophy: With Selections from the Objections and Replies*, trans. J. Cottingham, Cambridge: Cambridge University Press. С. 50–51.

13. Foer F. Trump Has Found His Class Enemy URL: <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2025/04/trump-waging-war-professional-class/682409/> (дата звернення 02.05.2025).

14. Fromm E. *The anatomy of human destructiveness*. 1973. New York: Henry Holt.

15. Hunt L. *Inventing Human Rights: A History*. 2007. New York: W. W. Norton & Company, Inc. с. 34.

16. Ristovska S. *Visual Imagery and Human Rights Practice (Global Transformations in Media and Communication Research – A Palgrave and IAMCR Series)* 1st ed. by Sandra Ristovska, Monroe Price. A Palgrave and IAMCR, 2018.

17. Sliwinski S. The Childhood of Human Rights: The kodak of the Congo. *Journal of Visual Culture*, 2006, 5(3), 333–363.

Анотація

Дресвяннікова Н. А. Методологічні засади дослідження впливу уяви на правозахист. – Стаття.

У статті досліджується методологія вивчення феномену уяви в контексті захисту прав людини в суспільстві. Аналізуються сучасні філософські підходи, зокрема філософська антропологія, соціальна філософія та філософія культури, які підкреслюють роль уяви як інструменту формування спільних цінностей, філософського світогляду та реалізації ідей толерантності й поваги до Іншого. Уява розглядається не лише як теоретичний конструкт, а й як практичний засіб, здатний впливати на реальний захист прав людини. Дослідниками запропоновано комплексний методологічний підхід до дослідження уяви, що включає історико-філософський, герменевтичний, компарати-

вістський методи, а також гуманістичний психоаналіз Е. Фромма, метаантропологію Н. Хамітова, соціальну метаантропологію С. Крилової та метаантропологічний потенціалізм, розроблений С. Пірожковим і Н. Хамітовим. Ці підходи дозволяють осмислити конструктивні та деструктивні прояви уяви, їх вплив на ставлення до Іншого та захист прав людини, а також розробити стратегії гуманістичного розвитку суспільства. Гуманістичний психоаналіз акцентує увагу на біофільній орієнтації людини, що сприяє подоланню відчуження і розвитку емпатії через уяву. Метаантропологія розглядає трансформації уяви у вимірах буденного, граничного і метаграничного буття, що відповідають різним типам світогляду – від некритичного і конформістського до творчого і філософського, де уява стає рушієм гуманістичних цінностей і правозахисної практики. Соціальна метаантропологія розкриває суспільні виміри цих процесів, підкреслюючи роль краси, толерантності і партнерства у формуванні реального громадянського суспільства.

Методологія метаантропологічного потенціалізму відкриває можливості для розвитку особистісної та соціальної суб'єктності через продуктивне використання уяви як інструменту творення нової реальності, що базується на гуманістичних цінностях і реальному захисті прав людини. Стаття також акцентує увагу на важливості внутрішнього усвідомлення і цінності прав людини для їх ефективної реалізації, що відображає суб'єктивну сторону правомірної поведінки. Уява допомагає формувати образ бажаного майбутнього суспільства, що мотивує до солідарності, активної громадянської позиції та творчої співпраці. Це особливо актуально в умовах кризових ситуацій, де уява стає ресурсом мобілізації і правозахисної діяльності. Отже, уява в дослідженні правозахисту постає як багатовимірний феномен, що поєднує філософські, психологічні та соціальні аспекти, і має потенціал стати реальним інструментом захисту прав людини через розвиток гуманістичного світогляду та соціальних практик. Методологічна стратегія, що поєднує гуманістичний психоаналіз і метаантропологію, відкриває нові перспективи для наукового осмислення і практичного застосування уяви у сфері правозахисту, сприяючи формуванню суспільства, де права людини є не декларативними, а реально забезпеченими і захищеними.

Ключові слова: уява, правозахист, методологія, гуманістичний психоаналіз, метаантропологія, соціальна метаантропологія, метаантропологічний потенціалізм, буденне буття людини, граничне буття людини, метаграничне буття людини.

Summary

Dresviannikova N. A. Methodological foundations for studying the impact of imagination on human rights protection. – Article.

The article explores the methodology of studying the phenomenon of imagination in the context of protecting human rights in society. It analyzes contemporary philosophical approaches, in particular philosophical anthropology, social philosophy, and cultural philosophy, which emphasize the role of imagination as a tool for

forming common values, a philosophical worldview, and the realization of ideas of tolerance and respect for the Other. Imagination is considered not only as a theoretical construct, but also as a practical tool capable of influencing the real protection of human rights. The researchers propose a comprehensive methodological approach to the study of imagination, which includes historical-philosophical, hermeneutic, and comparative methods, as well as E. Fromm's humanistic psychoanalysis, N. Khamitov's meta-anthropology, S. Krylova, and the meta-anthropological potentialism developed by S. Pirozhkov and N. Khamitov. These approaches make it possible to understand the constructive and destructive manifestations of imagination, their influence on attitudes toward the Other and the protection of human rights, and to develop strategies for the humanistic development of society. Humanistic psychoanalysis focuses on the biophilic orientation of humans, which helps to overcome alienation and develop empathy through imagination. Meta-anthropology considers the transformations of imagination in the dimensions of everyday, borderline, and meta-borderline existence, which correspond to different types of worldviews – from uncritical and conformist to creative and philosophical, where imagination becomes the driving force behind humanistic values and human rights practices. Social meta-anthropology reveals the social dimensions of these processes, emphasizing the role of beauty, tolerance, and partnership in the formation of a real civil society. The methodology of meta-anthropological potentialism

opens up opportunities for the development of personal and social subjectivity through the productive use of imagination as a tool for creating a new reality based on humanistic values and the real protection of human rights. The article also emphasizes the importance of internal awareness and the value of human rights for their effective implementation, reflecting the subjective side of lawful behavior. Imagination helps to form an image of the desired future society, motivating solidarity, active citizenship, and creative cooperation. This is especially relevant in crisis situations, where imagination becomes a resource for mobilization and human rights activities. Thus, imagination in human rights research emerges as a multidimensional phenomenon that combines philosophical, psychological, and social aspects and has the potential to become a real tool for the protection of human rights through the development of a humanistic worldview and social practices. A methodological strategy that combines humanistic psychoanalysis and meta-anthropology opens up new perspectives for scientific understanding and practical application of imagination in the field of human rights protection, contributing to the formation of a society where human rights are not merely declarative, but actually guaranteed and protected.

Key words: imagination, human rights protection, methodology, humanistic psychoanalysis, meta-anthropology, social meta-anthropology, meta-anthropological potentialism, everyday human existence, extreme human existence, meta-extreme human existence.

Дата надходження статті: 23.06.2025

Дата прийняття статті: 08.07.2025

Опубліковано: 10.09.2025